Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby Ojczyźnie

Prof. dr hab. Krystyna Chałas

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Podstawowe pojęcia:

- edukacja aksjologiczna,
- wychowanie ku wartościom,
- wspólnota,
- wartości.

Edukacja aksjologiczna

„nauczanie o sposobach traktowania wartości, wartościowania, o sposobach ich uzasadniania, a także o uwarunkowaniach i konsekwencjach różnych postaw wobec wartości".

K. Olbrycht. Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby. Katowice 2000, s. 89.

- wiedza o wartościach i wartościowaniu
- samowiedza wypływająca z doświadczenia aksjologicznego
- programy zachowań aksjologicznych

Wychowanie ku wartościom

Wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu własnej, lecz właściwej hierarchii wartości, prowadzącej do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa oraz animacja innych do tego zadania.

Wychowanie bez wartości jest jak pusty dzwon, który mimo rozkołysania nie wyda pożądanych dźwięków.

Proces wychowania ku wartościom:

- poznanie przez wychowawcę spektrum wartości preferowanych i urzeczywistnianych przez wychowanków;
- wspomaganie wychowanków w poznawaniu wartości i kształtowaniu umiejętności wnikania w istotę wartości, ich znaczenie w życiu człowieka;
- wspomaganie wychowanków w wartościowaniu rzeczy i zjawisk w aspekcie aksjologicznym;
- wspomaganie wychowanków w akceptacji świata wartości;

Proces wychowania ku wartościom:

- motywowanie wychowanków do wolnego wyboru właściwych wartości;
- wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu wartości, budowaniu właściwych struktur hierarchicznych;
- wspomaganie wychowanków w wartościowaniu siebie w aspekcie urzeczywistniania wartości i inspirowanie wychowanków do działań animacyjnych w środowisku społecznym celem budowania świata wartości w coraz szerszych kręgach społecznych;
- wspomaganie wychowanków w działaniach animacyjnych i ich wartościowaniu.

Podstawową tak rozumianego wychowania jest aktywność aksjologiczna, wyrażająca się w:

- poznawaniu wartości;
- wartościowaniu;
- akceptowaniu;
- przeżywaniu;
- klaryfikacji;
- urzeczywistnianiu wartości w aspekcie indywidualnym i społecznym.

Wspólnota

„Zbiorowość lub grupa społeczna, posiadająca wspólny cel i wartości, o silnej więzi interpersonalnej, poczuciu tożsamości i odpowiedzialności, zintegrowana wokół dobra wspólnego, warunkującego jej trwałość.”

L. Dziaczkowska. Wspólnota [w:] Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej. red. K. Chałas, A. Maj. Radom 2016. s. 1344.

- trajektoria w świat wartości – ich urzeczywistniania;
- przestrzeń doznawania swojej wartości i wartości drugiego człowieka;
- mikroszkoła odpowiedzialności;
- przestrzeń i szansa wzajemnego obdarowywania wartościami.

Wartością w ujęciu pedagogicznym jest

wszystko to, co cenne i ważne dla jednostki i społeczeństwa oraz godne człowieka, co prowadzi do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa, a także stanowi podstawę lub istotny punkt odniesienia w uznawaniu czegoś za dobre lub złe.

Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty życia, pracy i służby Ojczyźnie

Podjęcie powyższego zadania uzasadniają następujące funkcje wartości:

1. Funkcja wartości w życiu człowieka (w życiu podmiotów edukacji):

- mają moc „wołania ku sobie", a przez to decydują o kształcie i jakości naszej egzystencji, o stylu życia stanowiącym wskaźnik jakości człowieczeństwa;
- aktywizują przebieg relacji między podmiotami edukacji;

- przyciągają i otwierają na rzeczywistość, w tym rzeczywistość szkolną i pozaszkolną;
- zobowiązują i motywują do aktywności i ukierunkowują: w tym do aktywności o charakterze prozdrowotnym, aktywności poznawczej, społeczno-moralnej, kulturotwórczej, religijnej;
- umożliwiają podmiotom edukacji proces autotransformacji, transformacji, ukierunkowywania i podejmowania decyzji.

2. Funkcja wartości w życiu społeczno – kulturowym:

- stanowią czynnik kształtujący relacje: człowiek-człowiek; człowiek – grupy i wspólnoty społeczne. Odnosząc te funkcje do funkcjonowania szkoły, wartości kształtują relacje: nauczyciel-uczniowie; nauczyciel-nauczyciele, nauczyciel-rodzice, uczniowie-uczniowie, społeczność szkolna-społeczne środowisko lokalne; współtworzą życie wspólnotowe. W odniesieniu do szkoły centralne miejsce zajmują w następujących sytuacjach:
- są źródłem dynamizowania społeczności szkolnej, stanowią istotny czynnik zmian w kulturze szkoły;

- inspirują znaczące inicjatywy w wypełnianiu podstawowych funkcji szkoły;
- interweniują w sposób istotny w strukturę systemu działań wychowawczo-dydaktycznych;
- ukierunkowują i legitymizują zachowania:
  - pełnią funkcję sankcji społecznej;
  - stanowią podstawę sieci relacji między podmiotami szkoły;
  - pełnią funkcję integracji społeczności klasowej, szkolnej, nauczycielskiej;
  - stanowią czynnik podtrzymywania norm.

3. Funkcja wartości w celowej działalności wychowawczej

- stanowią cel ludzkich dążeń i czynnik integracji osobowościowej;
- pozwalają zrozumieć wychowanka;
- poznać jego dążenia, zachowania, działania;
- określają treść celów wychowania;
- stanowią warunek i treść wychowania a urzeczywistniane -jego rezultat.

- zawarte w obiektywnej rzeczywistości: przyrodzie, wytworach kultury, stanowią treść sytuacji wychowawczej;
- stanowią ogniwo integracyjne w relacjach wychowawca-wychowanek. Wspólne wyznawane wartości zbliżają duchowo i emocjonalnie, stanowią płaszczyznę porozumienia, dialogu, ustalania zadań i celów;
- pełnią funkcję determinującą w stosunkach wychowawcy i wychowanka – osobisty system wartości preferowany przez wychowawcę rzutuje na wybór i preferencje celów wychowawczych; wartości determinują wybory i decyzje wychowanka.

Zob. K. Chałas. Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki. T. 1. Lublin – Kielce 2004, s. 33-59.

Czym skutkuje edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom „opisujących” osobę ludzką - czyli skoncentrowanie działań wychowawczych na przymiotach osoby ludzkiej - w kontekście budowania szkoły jako wspólnoty?

Przymioty osoby ludzkiej

- godność dana i zadana;
- rozumność – mądrość;
- wolność;
- odpowiedzialność;
- zdolność do miłości;
- zdolność do transcendencji.

Godność osobowa

- Fundamentalna wartość człowieka, przynależy do jego bytu w sposób trwały, niezbywalny i zobowiązujący

„wartość przysługująca każdej osobie, z tego względu, że jest osobą. Jest wartością naturalną, podstawową, niezbywalną, nieutracalną, powszechną, zobowiązującą, pełni funkcję obiektywnej normy moralnej. Oznacza wyjątkową i niezbywalną wartość człowieka.

Zob. J. Mariański. Godność ludzka – wartość ocalona? Płock 2017. s. 22-24.

Godność osobowa nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- poszanowania siebie;
- wzajemnego poszanowania;
- poszanowania każdego człowieka;
- afirmacji godności;
- obrony godności;
- przestrzegania praw nauczyciela i ucznia;
- życia na miarę tego, kim się jest – na miarę swojej wartości.

Aspekt wspólnotowy

Czynniki kształtujące wspólnotę:

- więź emocjonalna;
- więź duchowa;
- obdarzanie darem osoby;
- obdarzanie wartościami.

Godność osobowościowa

„Doskonałość, która zrodziła się w działaniu moralnie wartościowym i utrwaliła w czyjejś osobowości”.

F. J. Mazurek. Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka. Lublin 2001, s. 19.

Godność osobowościowa nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- pracy nad sobą (nad mocnymi i słabymi stronami osobowości);
- podejmowania czynu – działań moralnie wartościowych na rzecz:
  - klasy;
  - społeczności szkolnej;
  - szkoły;
  - lokalnego środowiska społeczno – kulturowego;
  - środowiska przyrodniczego;
  - kraju,
  - Ojczyzny.

Zadania nauczyciela:

- stwarzać uczniom szansę podejmowania działań moralnie wartościowych;
- stwarzać szansę integralnego rozwoju uczniów;
- podejmować zadania zmierzające do własnego rozwoju zawodowego;
- budować życie wspólnotowe klasy, zespołu nauczycielskiego, społeczności szkolnej.

Aspekt wspólnotowy:

- gwarantuje jakość realizacji celów wspólnoty.

Mądrość

Wiedza połączona z inteligencją, rozeznaniem i zachowaniem na miarę wartości osoby.

Zob. Słownik współczesnego języka polskiego. Warszawa 1998. s. 500.

Mądrość nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- rozwijania zdolności poznawczych;
- zdobywania wiedzy;
- rozwijania krytycznej oceny;
- otwartości na nowe doświadczenie;
- podejmowania działań samokształceniowych;
- troski o drugiego człowieka;
- służby drugiemu człowiekowi;
- uznania wielkiej wartości człowieka w aspekcie podejmowania działania i jego celu.

Zadania nauczyciela

- poznawanie poziomu mądrości wychowanków – ich wiedzy, zdolności poznawczych, poziomu rozeznania w dobru, dokonywanych wyborów, zasad postępowania, przypisywanego sobie miejsca w porządku bytów tego świata, relacji z ludźmi i z Bogiem;
- wspomaganie wychowanków w poznawaniu istoty mądrości jako wartości, zrozumienia potrzeby bycia mądrym człowiekiem;
- motywowanie do stawania się mądrym człowiekiem;
- wspieranie wychowanków w permanentnym budowaniu swojej mądrości;

Zadania nauczyciela

- wspomaganie w wartościowaniu swojej mądrości;
- inspirowanie wychowanków do działań animacyjnych w środowisku społecznym na rzecz mądrych wyborów i działań;
- wspomaganie wychowanków w działaniach animacyjnych i wartościowaniu ich efektów.

Zob. K. Chałas. Wychowanie do pogłębiania człowieczeństwa – wzbudzanie osoby w osobie – jako pierwsze zadanie nauczyciela.

Aspekt wspólnotowy

- trwałość wspólnoty;
- rozwój duchowy;
- odniesienie do tradycji;
- budowanie tradycji.

Wolność

„Zdolność i możliwość wyboru wartości i opowiedzenia się za nimi. Wyraża się w życiu zgodnym z własnym sumieniem. Jest związana z prawdą i dobrem: wyrasta z prawdy i ukierunkowuje się ku dobru. Nie jest tożsama z brakiem jakichkolwiek norm.”

S. Nowosad, M. Wyrostkiewicz. Wolność. [w:] Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II. Radom 2014. s. 586.

Wolność nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- autonomicznych i podmiotowych działań;
- panowania nad sobą;
- kierowania swoim postępowaniem zgodnie z:
  - normami moralnymi;
  - zasadami współżycia społecznego;
  - przyjętymi obowiązkami.

Wolność nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- wysiłku ascetycznego;
- stawiania sobie wysokich wymagań;
- podejmowania działań, by sprostać wymaganiom;
- poszukiwania i zgłębiania prawdy;
- urzeczywistniania wartości;
- urzeczywistniania odpowiedzialności.

Zadania nauczyciela i ucznia

- Rozwijanie **wolności do** (wyboru dobra, właściwej hierarchii wartości, integralnego rozwoju, twórczości, rozwijanie człowieczeństwa w człowieku);
- Rozwijanie **wolności od** (zła, nacisków zewnętrznych, słabości człowieka, niszczenia jego godności) – podstawa budowania wspólnoty ludzi wolnych.

Aspekt wspólnotowy

Podstawa budowania:

- wspólnoty ludzi wolnych;
- wspólnoty zadań;
- wspólnoty jako zadania.

Odpowiedzialność

„Cecha moralnego postępowania osoby ludzkiej, która wypływa z dobrowolności postępowania; w sensie sprawstwa aksjologicznego oznacza stan rzeczy, w którym skutki działania (również poprzedzająca je intencja) są podstawą oceny człowieka, jako sprawcy tych skutków z perspektywy określonego systemu reguł moralnych.”

W. Furmanek. Odpowiedzialność [w:] Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej. red. K. Chałas, A. Maj, Radom 2016, s. 670.

Odpowiedzialność nauczyciela i ucznia zobowiązuje do:

- integralnego rozwoju;
- urzeczywistniania właściwej hierarchii wartości;
- rozwijania umiejętności wskazania motywów własnego działania;
- rozwijania zmysłu moralnego;
- rozwijania wrażliwości sumienia;
- rozwijania zdolności ponoszenia konsekwencji własnych działań;
- służby prawdzie.

Zadania nauczyciela i ucznia

- rozwijanie odpowiedzialności **za** siebie, drugiego człowieka, relacje interpersonalne, decyzje, wybory, działania, wspólnotę, w której żyją i funkcjonują, grupy społeczne, Ojczyznę;
- rozwijanie odpowiedzialności **przed** (sobą, drugim człowiekiem, Bogiem);
- stawanie się człowiekiem odpowiedzialnym – warunek budowania wspólnoty zadań i wspólnoty jako zadanie.

Aspekt wspólnotowy

Warunek budowania wspólnoty zadań i wspólnoty jako zadanie.

Miłość

„ Jest całoosobowym zwróceniem się istoty rozumnej, wolnej i twórczej ku drugiej osobie lub społeczności (…) dla ich dobra (…) a ostatecznie w celu spełnienia naszej osoby w innych a innych w nas”.

Cz. Bartnik. Dogmatyka katolicka. Tom 2. Lublin 2003, s. 579.

Miłość zobowiązuje nauczyciela i ucznia do:

- odkrycia własnej wartości wyrażającej się w godności człowieka;
- odkrycia wartości drugiego człowieka;
- przezwyciężania własnego egoizmu;
- zgłębiania w sobie troski o człowieka;
- zaangażowania w służbę drugiemu człowiekowi, grupom osób, środowisku lokalnemu, Ojczyźnie w Imię Jezusa Chrystusa, Jego Miłości;
- budowania wspólnoty.

Miłość musi być czynna i ofiarna. Ona stanowi podstawę budowania życia, pracy i służby Ojczyźnie.

Priorytetowym zadaniem wychowawczym staje się budowanie gotowości do działań na rzecz drugiego, wzbudzanie ducha ofiarności i potwierdzanie w czynie; działań o szerszym zakresie obejmującym grupy i wspólnoty społeczne, środowisko lokalne, Ojczyznę.

W kontekście priorytetu „Szkoła dla Niepodległej” na uwagę zasługuje miłość Ojczyzny – patriotyzm. Ojczyzna to ziemia, kultura i ludzie.

Zadaniem nauczyciela jest budzić miłość do ziemi ojczystej, odnosić się do niej z szacunkiem, by oddać ją następnym pokoleniom ubogaconą, a nie zdewastowaną; szanować kulturę polską i ją rozwijać; przychodzić w darze drugiemu człowiekowi.

Priorytetem staje się wychowywanie uczniów na patriotów dziś, poprzez:

- odpowiedzialne wykonywanie przez nich obowiązków;
- czynienie dobra obiektywnego ze wszystkich swoich sił, zdolności i talentów, najlepiej jak potrafią;
- podejmowanie różnorodnych działań , które służą nie tylko realizacji ich osobistych celów, ale również dobru wspólnemu.

Trzeba uczyć młodych ludzi zatrzymania się przy drugim człowieku i pochylenia się nad jego sytuacją – problemami, pragnieniami, ograniczeniami. Trzeba uczyć miłości Ojczyzny w aspekcie historycznym, teraźniejszym i przyszłym.

Zadanie nauczyciela – otaczać uczniów miłością wychowawczą, która przejawia się w:

- „afirmacji osoby wychowanka i zachęcanie do urzeczywistniania właściwych wartości;
- okazywaniu przyjaźni, solidarności z nim, serdeczności, dobroci;
- trosce o integralny rozwój wychowanka i pełnię człowieczeństwa;
- wzajemnym zaufaniu i budowaniu przyjaznej atmosfery wychowawczej”.

Budowanie:

- wspólnoty międzyludzkiej;
- wspólnoty osobowej;
- wspólnoty z Bogiem.

M. Szymańska. Miłość wychowawcza. [w:] Mały słownik aksjologiczny. Warszawa 2013, s. 144-145.

Transcendencja – przekraczanie siebie w urzeczywistnianiu dobra, w tym zwrócenia się do Absolutu – Boga. Transcendencja zobowiązuje nauczyciela i ucznia do:

- podejmowania działań moralnie wartościowych;
- urzeczywistniania prawdy;
- budowania życia duchowego;
- samostanowienia;
- rozwijania wolności działania i wolności w działaniu;
- trwania w łączności z Bogiem.

Zadania nauczyciela

- stwarzać uczniom szansę doskonalenia siebie;
- stawiać wysokie wymagania w aspekcie rozwoju duchowego ucznia;
- ukazywać drogę wiodącą do pełni człowieczeństwa i towarzyszyć w trudzie tej wędrówki.

Aspekt wspólnotowy

- Doskonalenie życia wspólnotowego;
- Budowanie cywilizacji miłości;
- Budowanie ładu moralnego;
- Budowanie wspólnoty ducha.

Każda szkoła dla Niepodległej

- 100 nauczycieli – autorytetów pedagogicznych mających wysokie osiągnięcia wychowawcze i dydaktyczne;
- 100 uczniów – wzorów osobowych godnych naśladowania;
- 100 indywidualnych programów kształcenia uczniów;
- 100 projektów badawczych naszych uczniów;
- 100 programów edukacji aksjologicznej i wychowania ku wartościom;
- 100 działań służby społecznej;
- 100 działań i wydarzeń pogłębiających patriotyzm uczniów;
- 100 twórczych prac uczniowskich zorientowanych na fenomen wartości;
- 100 absolwentów o wybitnych osiągnieciach w różnych dziedzinach;
- ….....

kryschal@kul.pl